

## ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

**Постановка проблеми.** Модернізація різних галузей освіти та інтеграція України у світову систему вищої освіти зажадали переосмислення основних напрямів професійної підготовки педагогічних кадрів. У даний час пріоритетним напрямом в освіті стає виховання творчої особистості, здатної до самореалізації у швидко змінних соціально-економічних умовах.

З точки зору сучасної педагогічної науки, навчання має бути орієнтоване на творчу самореалізацію особистості. Ця вимога цілком закономірна, оскільки самореалізація є внутрішньою умовою, рушійною силою і мотивом здійснення предметних і соціальних перетворень людини, особливо у галузі професійної діяльності.

Таким чином, головною метою освіти стає формування професійно і соціально компетентної особистості, здатної до творчості і самовизначення в умовах мінливого світу, що володіє розвиненим почуттям відповідальності і прагненням до творення.

**Аналіз основних досліджень і публікацій.** Вивченням процесу самореалізації особистості займалося багато вчених. Так, Л. Антропова, Л. Коган виходячи з позиції вищих суспільних інтересів, розглядають самореалізацію особистості як мету соціальної перебудови, створення нового суспільства.

У роботах психологів К. Абульханової-Славської, А. Петровського представлена діалектика ідентифікації та індивідуалізації особистості як рушійних сил її самореалізації. Важливі елементи «Я-концепції» і проблеми її становлення розглянуті в дослідженнях Р. Бернса та І. Кона. У працях А. Маслоу, К. Роджерса досліджуються проблеми управління і самоуправління процесами самореалізації, важливі умови їх оптимізації. Самореалізацію особистості як цілісний процес становлення людини на своєму життєвому шляху в свій час досліджували С. Рубінштейн і Л. Виготський. Плідно продовжили вивчення цього аспекту самоздійснення підростаючої особистості Л. Божович, Д. Ельконін.

Українські та російські науковці (К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, Г. Батішев, О. Бондаренко, Є. Головаха, Л. Коган, Г. Костюк, О. Кроник, О. Леонтєв, П. Лушин, В. Муляр, В. Панок, В. Роменець, С. Рубінштейн, Л. Сохань, Т. Титаренко та ін.) розглядають самореалізацію як свідомий, цілеспрямований процес розкриття й опредметнення сутнісних сил особистості в її різноманітній практичній діяльності. Становлення суспільно активної та гармонійно розвиненої особистості великою мірою залежить від особистих зусиль самої людини, орієнтованих на самовдосконалення та самореалізацію як неодмінну умову досягнення успіху у житті (С. Максименко, М. Пірен, Т. Говорун, Л. Деміна).

Педагогічний аспект теоретичних засад дослідження поняття самореалізації міститься у розробці наукових основ гуманізації діяльності вітчизняної школи П. Блонського, оптимістичних, насичених вірою у творчі сили і потенціал людини поглядах А. Макаренка, ціннісному ставленні до людини у педагогічній спадщині В. Сухомлинського, психолого-педагогічній концепції життєтворчості Л. Сохань, В. Тихоновича, В. Шинкарука, В. Донія та інших.

**Мета** – проаналізувати сутність професійної самореалізації студентської молоді у вищих навчальних закладах та виокремити основні проблеми даного процесу на сучасному етапі розвитку вищої освіти.

**Виклад основного матеріалу.** Другий період юності, на який припадає студентський вік, має специфічні закономірності і є важливим етапом у розвитку особистості. У цей період відбувається становлення фахівця, формування його світогляду,

ідеалів, переконань. Студентські роки для молодого людини слід розглядати не тільки як підготовку до майбутньої професійної діяльності, але й як першу сходинку до зрілості. К. Ушинський вважав період життя людини від 16 до 22-23 років найбільш вирішальним: «Тут саме завершується період утворення окремих низок уявлень, і якщо не всі вони, то значна частина їх групуються в одну мережу, досить широку, щоб надати вирішальну перевагу тому чи іншому уявленню у напрямку думок людини та її характері».

Термін «студент» має латинське походження і в перекладі українською мовою означає людину, що старанно працює, учиться, тобто оволодіває знаннями. Завдяки спільному виду діяльності – учінню, спільному характеру праці студенти утворюють певну соціально-професійну групу, провідною функцією якої є набуття відповідних знань та умінь в галузі обраної професії, навичок самостійної творчої діяльності. Під поняттям «студент» розуміється система, яка динамічно розвивається та прагне до професійно-особистісної самореалізації, самоактуалізації, самопрояву всіх своїх потенцій і можливостей, в якій представлені різні рівні організацій (рівні матеріальні, соціальні, духовні). Студент як суб'єкт своєї життєдіяльності проявляє себе у виборі шляху і способів розвитку, у самовизначенні по відношенню до базових цінностей, реалізації себе у вчинку, спілкуванні, діяльності.

Студента як людину певного віку і як особистість можна розглядати у трьох іпостасях:

- *соціальної*, яка обумовлена належністю студента до певної соціальної (академічної) групи і виявляється через виконання ним функцій майбутнього фахівця;
- *психологічної*, що становить єдність психічних процесів, станів і таких властивостей особистості, як характер, темперамент, спрямованість, здібності, від яких, власне, й залежить протікання психічних процесів та виникнення психічних станів;
- *біологічної*, що включає в себе тип нервової діяльності, будову аналізаторів, безумовні рефлексії, соматичний тип, психомоторику, фізичний стан тощо.

Ю. Самарин виділив характерні риси та протиріччя соціально-психологічного характеру, що мають місце у розвитку студентської молоді. У цей період молода людина здійснює вибір професії, оволодіває нею і починає випробовувати себе в інших сферах життя, самостійно планує свою діяльність і поведінку, активно відстоює самостійність суджень і дій. У цьому віці формуються світогляд, етичні та естетичні погляди на основі синтезу наявних знань, життєвого досвіду, самостійних міркувань і дій. Багато які зі сфери теоретичних уявлень переходять у сферу практичних здійснень (кохання, шлюб, створення власної сім'ї). Однак, у зв'язку з матеріальною залежністю від батьків та необхідністю підкорятися існуючому в навчальному закладі розпорядку, виникає економічне протиріччя між різноманітністю бажань і можливістю їх здійснення, яке студент іноді намагається розв'язати додатковим заробітком на шкоду своїй основній навчальній діяльності [1]. Таким чином, юність – час максимального розвитку особистісних якостей.

Складні та нові завдання, які постають перед студентами вже на першому курсі, потребують чіткої організації навчального процесу, набуття навичок самостійної роботи з навчальною та науковою літературою, умінь самостійно розподіляти свій час. Розумова, моральна та громадська зрілість студентів виявляється в умінні організувати своє навчання, побут та відпочинок.

Важлива умова успішного розвитку особистості – усвідомлення самим студентом неповторності своєї людської індивідуальності. У цей період людина визначає майбутній життєвий шлях, набуває професії і починає випробовувати себе у різноманітних галузях життя; самостійно планує діяльність та поведінку, активно відстоює самостійність суджень та дій. У цьому віці складаються світогляд, етичні та естетичні погляди на основі синтезу багатьох знань, життєвого досвіду, самостійних міркувань і дій.

Період навчання у вищих навчальних закладах – це важливий період соціалізації людини. Соціалізація – це процес формування особистості в певних соціальних умовах,

процес засвоєння соціального досвіду, під час якого людина перетворює його у власні цінності, вибірково вводить у свою систему поведінки ті норми та шаблони, які прийняті в певній групі та суспільстві.

У студентському віці діють усі механізми соціалізації: засвоєння соціальної ролі студента, підготовка до оволодіння соціальною роллю (фахівця-професіонала), механізми наслідування та механізми соціального впливу з боку викладачів та студентської групи. Явища конформізму також можуть спостерігатися у студентському середовищі.

Юнацький вік (18-25 років) можна характеризувати як процес встановлення концептуальної соціалізації, коли формуються стійкі властивості особистості. При цьому засвоюються як норми відносин між людьми, так і професійно-трудова вміння і навички. У подальшому людина вже не лише засвоює соціальний досвід, а й відтворює його шляхом активного впливу на середовище через свою діяльність [4].

Потреба у самореалізації – одна з провідних потреб особистості (А. Маслоу, А. Адлер, К. Роджерс, Е. Фромм). Вона є джерелом особистісної активності людини, спрямованої на творче перетворення світу. Самореалізуватися, за А. Маслоу, означає стати тією людиною, якою в принципі ти можеш стати, досягнувши вершини свого потенціалу. Самореалізація – не одиничний акт, а процес постійного подолання внутрішніх протиріч особистості з метою повного розкриття її сил і здібностей [3; 7].

У вітчизняній психології дослідники розглядають самореалізацію як свідомий, цілеспрямований процес розкриття та опредметнення сутнісних сил особистості в її різноманітній практичній діяльності. Досягнення особистістю професійної самореалізації більшою мірою залежить від того, як швидко та інтенсивно особистість реалізує свій потенціал у процесі оволодіння професією та пристосується до її вимог і умов [5].

У педагогічній науці поняття «самореалізація» визначається як прагнення до визнання свого «Я» оточуючими, самостійне створення умов для його повного прояву.

Серед основних характеристик самореалізації особистості студента можна виділити такі:

1. Самореалізація особистості студентів у навчально-професійній діяльності – це динамічна взаємодія зі світом у межах навчально-професійної сфери життєдіяльності, що сприяє актуалізації та розвитку потенційних можливостей студента при забезпеченні педагогічних умов.

2. Структура самореалізації особистості студентів у навчально-професійній діяльності є сукупністю мотиваційно-цільового, змістовного та регулятивного компонентів. Показниками мотиваційно-цільового компонента самореалізації є пізнавальний і професійний інтереси, показниками змістовного компонента самореалізації – дієвість та системність знань, показниками регулятивного компонента – рефлексивність і самостійність у, поки-що, навчальній діяльності.

3. Самореалізація студентів у навчально-професійній діяльності визначається комплексом таких педагогічних умов: змістовно-цільових (актуалізація суб'єктного досвіду студентів і його включення у зміст професійної підготовки, розширення суб'єктних функцій студентів в освітньому процесі, проблематизація особистих професійних норм діяльності та поведінки студентів); організаційно-процесуальних (компетентність викладачів, які здійснюють професійну підготовку студентів з метою їх максимальної самореалізації; діалогічна взаємодія суб'єктів навчального процесу; рефлексивне управління діяльністю студентів з боку педагога); методико-інструментальних (використання в процесі навчання інтерактивних методів і прийомів).

4. Підвищення рівня самореалізації студентів у навчально-професійній діяльності забезпечується реалізацією технології, що включає в себе взаємодію викладача і студентів на конфліктно-ціннісному, проблемно-цільовому, предметно-змістовному, організаційно-операційному, виконавчо-корекційному і рефлексивно-системному етапах [2, с. 8].

Складність розгляду проблеми самореалізації особистості полягає у тому, що вона є міждисциплінарною проблемою.

Говорячи про різні підходи до тлумачення поняття «самореалізації» у вітчизняній філософії, можливо виділити основні поняття:

– По-перше, ключовим поняттям у визначенні самореалізації є поняття сутнісних сил самої особистості.

– По-друге, значущим також є поняття опредметнення (виділення, практичного здійснення) сутнісних сил.

– По-третє, самодіяльність, оскільки самореалізація можлива лише тоді, коли діяльність ініціюється самою особистістю.

Таким чином, «самореалізація особистості» – багатоаспектне поняття, яке вченими розглядається як процес, потреба, форма, мета і результат діяльності (В. Андреев, Л. Коган, В. Сластьонін та ін.).

Різні аспекти самореалізації особистості в освітньому процесі представлені в таких педагогічних концепціях і підходах:

– Аксиологічному – як методологічній основі вивчення педагогічних проблем (В. Зінченко, І. Ісаєв, В. Караковський та ін); концепції професійно-педагогічної культури (Е. Ардашкірова, В. Бенін, Є. Шиянов), яка визначає ідею суб'єктивного розвитку особистості вчителя в процесі творчої самореалізації індивідуально-психологічних, інтелектуальних сил і здібностей як провідного напрямку психолого-педагогічних досліджень;

– Культурологічному – значний внесок у розробку культурологічного підходу в педагогіці зробили Є. Бондаревська, І. Ісаєв, В. Сластьонін, та ін;

– Діалогічному, в основі якого закладені теорії педагогічного спілкування видатних вітчизняних педагогів П. Блонського, А. Макаренка, К. Ушинського; дослідження різних видів спілкування і «суб'єкт-суб'єктних» відносин у процесі навчання як необхідної умови самореалізації педагога (І. Зимня, Є. Ільїн, М. Каган, Ю. Сенько та ін);

– Індивідуально-творчому, що розробляється В. Андреевим, В. Загвязінським, Н. Нікандровим та ін. Цей підхід дає змогу не тільки розвивати вихідний творчий потенціал, а й формувати потребу в подальшій самореалізації у професійній діяльності [2, с. 4].

**Висновки.** У сучасному соціально-гуманітарному вченні можна виділити, щонайменше, три рівні аналізу проблеми самореалізації особистості. На найбільш загальному, філософському рівні вирішуються питання про сутність людини, про суть процесу самореалізації. Об'єктом розгляду на цьому рівні виступає людина як родова істота, людство в цілому.

На психологічному рівні аналізуються особистісні якості та конкретні зовнішні умови, що дозволяють даній особистості продуктивно самореалізуватися, досліджується мотиваційна основа самореалізації і зворотний вплив об'єктивної і суб'єктивної ефективності самореалізації на особистість і діяльність суб'єкта (його самооцінку, рівень домагань, психологічний вік, картину життєвого шляху, світогляд тощо). На цьому рівні об'єктом розгляду постає окремий індивід у його зв'язках і відносинах з іншими індивідами і з суспільством у цілому. Самореалізація може розглядатися в трьох аспектах: як потреба, як діяльність і як об'єктивний і суб'єктивний результат цієї діяльності.

У педагогіці «самореалізація» визначається як «одна з цілей педагогічного процесу» і полягає в допомозі особистості здійснити свої позитивні можливості, розкрити задатки і здібності. Самореалізація є результатом виховання особистості. Проблема самореалізації особистості педагогами розглядається в основному в контексті проблем професійного самовдосконалення, самовиховання, самовизначення та самоосвіти.

### Література:

1. Винославська О.В., Бреусенко-Кузнєцов О.А., Зливков В.Л., Апішева А.Ш., Васильєва О.С. Психологія: [навч. посібник]. - Київ: ІНКІОС, 2005. - 351с.

2. Ефимова Е.А. Формирование творческой самореализации будущего педагога: автореф. дис. на соискание учёной степени кандидата педагогических наук: спец. 13.00.08. – Ишим, 2007. – 25 с.
3. Максименко С.Д., Осьодло В.І. Структура та особистісні детермінанти професійної самореалізації суб'єкта// Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України/ За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. - Вип. 8. - Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. - с. 3-19.
4. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.; За ред. З.Н. Курлянд. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2005. — 399 с.
5. Старинська Н.В. Адапційний потенціал як чинник професійної самореалізації особистості/ Вісник Харківського національного університету ім. Г.С. Сковороди [електронний ресурс]: зб. наук. праць. - Випуск 38. - Харків-ХНПУ-2011.-Режим доступу до збірника: <http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc-Gum/vkhnpu-psyknol/2011-38/index/html>

*У статті розглянуто проблеми професійної реалізації студентської молоді у вимірах міждисциплінарних підходів, зокрема соціального, психологічного, педагогічного.*

**Ключові слова:** самореалізація, професійна самореалізація, студенти вищих навчальних закладів.

*The article deals with the problems of professional realization of students in the dimensions of interdisciplinary approach.*

**Keywords:** self-realization, professional self-realization, students.